

A RÁKÓCZI-KÖNYVTAR ÉS KATALOGUSA.

(Második közlemény.)

II.

I. RÁKÓCZI György 1648. október 11-én elhalván, végrendelete értelmében¹ Sárospatak a gazdag udvari könyvtárral együtt kisebbik fiára, *Zsigmondra* szállt. Sárospataki könyveiről végrendeletében is említést tesz ott, hol családjának eredetéről és növekedéséről szól.²

Az udvari könyvtár sorsa, továbbgyarapítása és jövője a Zsigmond herceg birtokában teljesen biztosítva volt. Jobb kezekbe nem is kerülhetett volna, mint a tudományok szeretetéről már akkor is jól ismert Zsigmond kezeibe, akit BISTERFELD már 1639-ben «ingeniosissimus»-nak,³ COMENIUS a «nemzet szemefényének»;⁴ MEDGYESI Pál udvari pap «eszeseznek, okosnak, tudós-nak, istenfélőnek, virágzó nagy hírű nevűnek, nemzete ékességének, hazája nagy reményének, scholák terjesztőjének, ritka nagy istenes buzgóságúnak»;⁵ SZALÁRDI «a szép tudományokban is jó és nagy fundamentommal» bírónak,⁶ KERESZTURI Pál pedig «szentéletűnek»⁷ nevez. A tudományok kulcsa: a nyelvek ismerete birtokában volt. Tudott kitűnően beszélni és írni latinul,⁸ jártas volt a görög és zsidó nyelvekben; volt némi gyakorlata a német és

¹ SZILÁGYI: A két Rákóczi levelezése. 592. l.

² U. o. 588. l.

³ De uno Deo c. műve. Leyden. Aj. lev. 3 lev. a l. («Tu vero ingeniosissime Sigismunde.»)

⁴ Adalékok Zemplén vm. történetéhez. I. 171. l.

⁵ Hármasszaj. Várad. 1653. 26. 44—45. l.

⁶ Krónika. 198—199. l.

⁷ Egyenes ösvény. Várad. 1653. 155. l.

⁸ SZALÁRDI: Krónika. 198—199. h.

francia nyelvekben is.¹ A tudományos ismeretekben bámulatos tájékozottsága volt. Egészen természetes tehát, ha, mint tudománykedvelő férfi, nagy gondot fordított a várbeli bibliotéka rendben tartására és gyarapítására. Sokat is időzött benne. Ismerte minden nyomtatott és kéziratos kötetét. Édesatyja többször megbízta őt a számára elküldendő könyvek kikeresésével.² Az iskoláknak és a tudománynak ez a lelkes apostola a sárospataki kollégiumot nemcsak hogy a virágzás magas fokára emelte s COMENIUSNAK (édesanyjával, LORÁNTFY Zsuzsánnával egyetértőleg történt) meghívása (1650.) s az ő pedagógiai rendszere által mintaintézeté tette: hanem a tudományok egyetemévé óhajtotta fejleszteni.³ Az udvari könyvtáron kívül, atyja példáját követve, a sárospataki kollégiumi könyvtárt is nagy mértékben gazdagította ajándékaival. Így ennek ajándékozta a híres 1645-iki párisi polyglott bibliát, mely 10 kötetből állott, MERCATOR Atlaszát (Amsterdam, 1613.) s még sok más könyvet, melyeket Amsterdamból hozatott meg.⁴

A könyvek vásárlását rendszerint BISTERFELDDel s az udvari pappal beszélte meg. Követei s a külföldre küldött deákok most is ép úgy meg voltak bízva könyvek vételével, mint atyja idejében. Pl. MEDNYÁNSZKY Jónás 1649. dec. 24-iki, Bécsben kelt levelében értesíti a herceget, hogy «az három könyvet is megvette» s azokat is küldi. Egyidejűleg azt is jelenti, hogy «az angliai dolgokról alkalmas tractatusok jüttek ki»,⁵ melyeket, ha még

¹ SZILÁGYI S.: Felsővadászi Rákóczi Zsigm. 588. l.

² U. o. 85. 45. l.

³ «Sigismundus noster omnem movit lapidem, quo *schola Saros Patakina universalis Scientiarum officina* evaderet». SZOMBATHI Protocollum Bibliothecae. 5. lap. (Kézirat a sárospataki könyvtárban.) Ugyanő: Curatores scholae S. Patakinae seculares. 107. l. SZINYEI Gerzson: id. m. 6. l.

⁴ A polyglott biblia 3-ik kötete ma is megvan könyvtárunkban. MEDGYESI Pál udvari pap által a kötet elé helyezett címlével szövegét közölte SZINYEI Gerzson id. m. 6—7. lapjain. V. ö. SZOMBATHI: Historia Scholae ref. S. Patak. 86. l.

⁵ Egyik: Sylloge variorum Tractatum Anglicorum; másik: Tragicum Theatrum Actorum et Casuum Celebratorum; harmadik: Trutina Statu Europa sive Principum Christiani Orbis Interesse. — Történelmi Tár. 1888. 112—113. l.

nincsenek meg a herceg birtokában és kedvesek volnának, igyekezni fog megszerezni. A három traktatus közül az elsőt (Sylloge) meg is vette a hercegnek, mert előfordul a Catalogus II. 57. sz. a. Valószínű, hogy a másik kettőt is beszerezte, de ezek címét nem találok a töredéken.

Atyja szép példáját követte Zsigmond abban is, hogy pártfogásával, mint mecénás, hathatósan elősegítette a könyvek kiadását. SZABÓ K. Régi Magyar Könyvtára nyolc olyan könyvet említ, mely neki van ajánlva.¹ Ő volt az, aki MEDGYESI Pál udvari pap javaslatára az atyja által alapított nyomdát — melynek «sok szép Typusi csak rozsdában álltak»² — jól felszerelteti és 1650. végén működésbe hozatja. COMENIUS siet is a nyomda legelső termékét (Primitiae laborum scholasticarum),³ mely egyszersmind COMENIUS Patakon nyomtatott első könyve, Zsigmondnak ajánlani.

A tudománynak és irodalomnak ez a fennkölt lelkű kedvelője és mecénása azonban nem sok ideig érezthette áldásos tevékenységét, mert 1652. febr. 2-án, életének 29-ik évében elhunyt. Az atyjától örökölt s a magáéval gyarapított és általa tovább fejlesztett «igen nagy és igen értékes könyvtár» (amplissima et pretiosissima libraria) a maga egészében végrendeletileg a sárospataki kollégiumnak hagyományozta. E fényes, fejedelmi hagyatékkal oly nagy és híres lett a sárospataki kollégium könyvtára, hogy abban az időben Magyar- és Erdélyországban nem volt hozzáfogható könyvtár.⁴

¹ I. 613. 831. II. 536. 579. 723. 773. III. 1702. 1790.

² MEDGYESI levele R. Zsigmondhoz. 1649. okt. 22. Erdélyi Prot. Közöny. 1876. 320. l.

³ RMK. II. 773. V. ö. Magyar Könyvszemle. 1886.. 11—18. l.

⁴ «Sigismundus noster... omnem suam et Patris sui Georgii I. Rakoczi supellectilem Librariam, quae erat amplissima et pretiosissima, Collegio huic testamento legavit; quo factum est, ut Bibliotheca Patakiensis tunc temporis omnium in Hungaria et Transylvania Bibliothecarum esset praestantissima». SZOMBATHI: Protocollum Bibliothecae. 5. l. (Kézirat.) SZOMBATHI: Curatores scholae seculares. 107. l. (41. sz. kézirat.) CSÉCSI: Registrum Historicum. 4. lev. Szathmári KIRÁLY György: Historia Scholae. S. Patakiensis. 125. l. (Kézirat.) SZOMBATHI: Hist. scholae Ref. S. Patak. 87. l. SZINYEI Gerzson id. m. 7. l.

III.

A Rákóczi-könyvtárnak a kollégiumba való átszállítása azonban nem történhetett meg mindjárt a Zsigmond elhunytja után, mert a könyvtár átvételekor készített katalogusban, melynek sajnos, csak töredéke maradt ránk, az I. szakasz 43-ik sorszáma alatt egy 1657-ből való nyomtatvány («Articuli Posenienses de Anno 1657.»), a IV. szakasz 255. sz. a. pedig DREXELIUSnak 12-rét alakban megjelent művei vannak említve, amelyek 1657-ben Antwerpenben nyomattak. Ez adatok szerint tehát a könyvtárt csak 1657. után szállították át a kollégiumba. Ez nézetem szerint vagy azért nem történt meg mindjárt a Zsigmond halála után, mert a kollégiumban nem igen volt alkalmas helyiség annak befogadására s a kegyelethez és hálához méltó elhelyezésére; vagy pedig azért, mert az özvegy édesanya, LORÁNTFY Zsuzsánna óhaja az volt, hogy a kollégiumnak hagyományozott könyvtárt majd csak az ő halála után szállítsák át a várból. A kollégiumba való átszállítás tehát csak az 1658—1660. években történhetett meg.¹ Azok a könyvek persze, melyek Zsigmond herceg halála óta a sárospataki várba kerültek, sőt a LORÁNTFY Zsuzsánnáéi is (igazolja ezt az ő bibliája, melyen a sárospataki könyvtár bejegyzése olvasható) odacsatoltattak a Zsigmond hagyatékához. Így kerültek oda az 1657-iki pozsonyi articulások, valamint a DREXELIUS opusculái is.

Az átszállítás alkalmával a könyveket katalogusba írták, melynek 44 lapnyi, több kéztől írott töredéke a sárospataki ref. főiskolai könyvtár kézírattárában őriztetik 1113/1. sz. alatt. A katalogust, készítői, hosszában ketté hajtott ívekre (4 levél), vagy félívekre (2 lev.) írták (32×10 cm.). És pedig minden valószínűség szerint egy időben, úgy hogy az *első író* két ív papírost hajtott össze s annak 9 lapját (1—9) írta be könyvcimekkel, 1—256 sorszámgig haladva. A 10—16 lapok üresen maradtak. Előbb a

¹ SZINYEI G. (id. m. 7. l.) a RÁKÓCZI-könyvtár átvételét 1652—1660-ra teszi.

folio (1—46), majd a negyedré (47—104), aztán a nyolcadrét (105—170) s végül a 12-r. és 16-r. alakú (171—256. sz.) könyveket vette sorra. E katalógusrészben (1—256 sorsz.) felsorolt művek kötetenkénti darabszáma — amint azt a kollégiumi könyvtárnok vagy rektor által a katalógus 10-ik lapjára a kötetek megszámlálása s átvételekor írt följegyzése igazolja — 331 volt.

A *második író* egy ív papiroost hajtott össze, de csak két lapot (17—18) írt be, 1—42 folio s 1—19 negyedré alakú munkát sorolva föl. A 19—20 lap már egy *harmadik író* munkája, aki folytatja a 4. r. alakú művek bejegyzését (20—22 sz.) s tovább halad nyolcadrét (1—36) és 12. r. (1—15) alakú művek katalógizálásával. Ezek együtt a kollégiumban eszközölt megszámlálás és följegyzés (20 l.) szerint 139 darabból állottak. A 21—23 lapok üresek. A 24-ik lap alsó jobb sarkában egy jelzés (nagy *C* betű) látható. A 25—26 lap még a harmadik kéz írása. Beírt ismét 1—30 sz. a. folio alakú műveket, melyek darabszáma a kollégiumbeli följegyzés (26 lap) szerint 31 volt. (Ezekhez számították még a *J* betűvel jelzett lédában levő 5 folio alakú kötetet. A 26-ik lap alsó felén egy *H* betű olvasható. A 27—28 lapokat alkotó levél alsó harmadrésze le van vágva. A 29—33 lapok címjegyzéke ismét más (*a 4-ik*) kéz írása. A sorszámozást elhagyja, de a könyvek alakja szerinti sorrendet (folio, 4. r., 8. r., 12. r., 16. r.) megtartja. Az általa bejegyzett munkák darabszáma, a kollégiumbeli följegyzés (33 lap) szerint 217 volt. A 34—35 lapok üresek. A 36-ik lap alsó felén jelzésül egy *K* betű áll. A 37-ik lap valószínűleg a 2-ik kéz írása (1 folio s 1—19 4. r. alakú munkát írt le); a 38—40 lapokat pedig a 3-ik kéz írhatta. Folio alakú művet felsorol egyet, 4. r. alakút 1—40-et, 8. r. alakút 1—26-ot, 12. r. alakút 1—6-ot. Ez ív 37—40 lapjain felsorolt művek darabszáma a kollégiumi följegyzés (40 lap) szerint 98 volt. A 41—43 lapok üresek. A 44-ik alsó szélén nagy *E* betű jelzés látható. A katalógus 16-ik lapján levő «*Nr. 8.*», 36-ik lapján álló «*Nr. 9.*» és a 44-ik lapon levő «*Nr. 10.*» jelzés későbbi kollégiumi levéltári, vagy könyvtári jelzés, mert ugyanazon kéz épen olyan tintával írott, ma már

keresztülhuzott jelzése (Nr. 77.) a gyűjtemény 4-ik darabjának hátán szintén előfordul.

SZOMBATHI János sárospataki tanár és könyvtárnok (1783—1823.), ki e katalogustöredéket fölfedezte,¹ 1805-ben nyolc más hasonló alakú kézirattal egybekötvetve,² az esetleges elkallódástól megmentette s a katalogus utolsó lapjára ezt jegyezte: «*Fragmenta haec Catalogi Librorum Illmi Sigismundi Rakoczi Ao. 1652 mortui (qui hanc suam Bibliothecam Collegio Reformat. Sáros-Patakiensi legavit) in hoc volumen compacta sunt S. Patakini Ao. 1805. Joan. Szombathi m. pr.*»

Hogy ez a könyvjegyzék valóban csak töredéke a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusának, azt a következő adatok igazolják:

1. A katalogust alkotó ívek, illetőleg félévek, mint láttuk (az első ív kivételével) betűkkel vannak jelezve (C. E. H. K.). Ezzel a betűjelzéssel voltak ellátva az egyes ládák is, melyekben a könyveket a várból a kollégiumba átszállították. Pl. a C-vel jelzett katalogusban felsorolt könyvek a C jelzésű ládában voltak elhelyezve. Hogy ez valóban így volt, hitelesen igazolja a katalogus 27-ik lapján olvasható kollégiumi följegyzés, mely szerint a J-vel jelzett ládában voltak elhelyezve GELEJI István Postillái is. Ha a katalogusnak K betűvel jelzett része (íve) volt a legutolsó rész, akkor (föltéve pl., hogy az első ív A-vel volt jelölve)

¹ Ő említi először kéziratban maradt műveiben: a Biographia Professorum (263. l.) és a könyvtár Protocollumában (5. l.), majd a Zeitschrift von u. für Ungern-ban 1802-ben. (II. B. 313. l.) Említik aztán: BÁSTHY, Magyarok emléke, 229. l. SZINYEI Gerzson id. m. 7. l. SZINYEI J.: M. irók. I. 167. h. stb.

² Ez az egyszerű, kékszinű bibulakötésű kötet, melyet az előtábla külső lapján egy későbbi kéz «*Rakocziana*» címmel látott el, az 1. számmal ellátott RÁKÓCZI-féle könyvtári kataloguson kívül a következő kéziratokat tartalmazza: 2. Catalogus Librorum Cl. Stephani SIMÁNDI. 1711. — 3. Fragmentum Catalogi antiqui Librorum Bibliothecae Collegii Ref. S. Patak. (1652—1671). — 4. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. 1666. — 5. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. Debrecini, 1674. — 6. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. 1669. — 7. Series Professorum in J. Coll. S. Patakino ab Ao. 1556. — ad A. 1767. — 8. Series Togatorum Patakiensium ab Ao. 1755. — 9. Series Librorum. Bibliothecae S. Patakiniae Ao. 1728.

hiányzanak a *B*, *D*, *F*, *G* és *J* jelzésűek, melyek a többiek átlagos aránya szerint együtt 821 kötetet tartalmazhattak. Ez esetben a RÁKÓCZI-könyvtár körülbelül 1642 kötetből állott. Azonban igen valószínű, hogy nem a *K*-val jelzett ív volt az utolsó, hanem még a betűsor néhány következő tagjára is szükség volt a jelzésnél. Ebben az esetben a könyvtár állománya meghaladta az 1646 kötetet is.

2. A sárospataki főiskola könyvtárában négy¹ olyan kötet könyv őriztetik, melyek a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusában nem szerepelnek, pedig bizonyos, hogy ezek is a RÁKÓCZI-könyvtárhoz tartoztak, mert mindenikben olvasható I. RÁKÓCZI György sajátkezű följegyzése.

3. A sátoraljauhelyi piarista rendház házi könyvtárában öt² olyan könyv őriztetik, melyek kétséget kizárólag szintén a RÁKÓCZI-könyvtáréi voltak, mert mindenikben ott van I. RÁKÓCZI György sajátkezű följegyzése. A katalogusban ezek sem fordulnak elő.

4. Néhány más olyan könyvről is biztos tudomásunk van, melyek megvoltak I. RÁKÓCZI György könyvtárában (pl. a Szenczi MOLNÁR Albert *Secularis Concióján*, mely össze volt kötve PRÁGAY András *Thema Seculare-jával*, I. RÁKÓCZI Gy. sajátkezű följegyzése olvasható), de ezek címei sem fordulnak elő a katalogusban.³

Kétségtelen tehát, hogy a ránk maradt könyvjegyzék csak töredéke a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusának s SZOMBATHI helyesen nevezi Fragmentumnak.

A katalogus a könyveket alak szerint csoportosítva sorolja föl. Csak elvétve fordul elő, hogy 1—2 kötet nem a megfelelő helyen szerepel. E nemű beosztása tájékoztatni látszik bennünket arról, hogy a könyvtárban a könyvek általában véve nem *szakok*, hanem *nagyság* (folio, 4. r., 8. r., 12. r., 16 r. alak) szerint voltak elhelyezve polcos szekrényekbe, illetőleg állványokra. De nem úgy, hogy pl. a könyvtár összes folio alakú könyvei együtt, egymás mellett lettek volna, hanem ez az alak szerinti csoportosítás minden egyes szekrényben, illetőleg állványon érvényesült. A könyvtár átszállí-

¹ Katalogus. XIX. 1. 2. 3. 4. 15. sz.

² Katalogus. XIX. 5. 6. 7. 8. 9. sz. ³ Katalogus. XIX. 10—14. 16—23. sz.

tásakor a katalogus írói minden valószínűség szerint abban a sorrendben jegyezték föl a könyvek címeit, amint azok a polcokon egymás mellett állottak. Egy-egy szekrényben, illetőleg állványon egymás mellett voltak az ívrét, együtt a 4-edrét, 8-adrét s együtt a 12. r. és 16. r. alakú kötetek és nem vegyesen. Sőt itt-ott bizonyos szakszerű csoportosítás nyomaira is lehet akadni.

Valamelyes jelzetet a RÁKÓCZI-könyvtár könyvein abból az időből, mikor azok a RÁKÓCZIAK birtokában voltak, nem talállok. Azok a könyvtári jegyek és jelzetek, melyek rajtok láthatók, mint látni fogjuk, későbbi időből valók. Valószínűnek tartom, hogy egy szekrényben, illetőleg állványon annyi könyv volt, amennyit a katalogus egy-egy része (1—9. 17—20. 25—26. 29—33. 37—40-lap) föltüntet.

Föltűnően jellemző, meglepő s a könyvtár tulajdonosainak gondolkozására világot vető jelenség, hogy a magyar irodalmi termékek a könyvtárban jobbra egy-egy csoportban együtt voltak. A katalogus 31-ik lapjának első harmadától (XI. szakasz 49. sorszám) ugyanis a 33-ik lapig s a 37—40-ig, tehát hét lapon át csaknem kivétel nélkül magyar, illetőleg a Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó művek vannak (100-on felül) felsorolva.

Találunk továbbá szakszerinti csoportosítást is, kisebb-nagyobb sorozatban. Pl. a földrajzi (Respublikák. IV. 209—245. sz.) s a theologiai művek jó része együtt, egymás mellett volt a könyvtárban. Egy szerző munkái többnyire egymás mellé voltak helyezve. (Pl. WERBŐCZIEI: X. 43—47. KECSKEMÉTI Jánoséi: XVI. 20—22.)

Ha a katalogustöredéken összesen 644 sorszám alatt föltüntetett 821 kötet (darab) könyvet szakok szerint iparkodunk csoportosítani, akkor általánosságban a következő eredményre jutunk:

Theologia és bölcsészet	371
Földrajz és történelem	293
Jog	31
Természettudomány	26
Klasszikusok	32
Nyelvészet	14
Orvostudomány	32
Vegyes	22

Vagyis a könyvtár — ha ugyan a katalogustöredékből szabad a könyvtár egész állományára következtetni — főleg theologiai és bölcsészeti, továbbá földrajzi és történelmi művekből állott. Ezt az arányt, tekintve azt, hogy abban a korban egyházi és vallási mozgalmak irányították még a politikát is, egészen természetesnek, magától érthetőnek kell tartanunk.

A Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó kötetek száma 188. Ez adat szerint a RÁKÓCZI-könyvtár az összes XVII-ik századbeli magyar könyvtárak között a leggazdagabb volt magyar nyomtatványokban.

A könyvtár katalogusa nem részletező. Rendszerint megemlíti a szerző vezetéknevét (sokszor a keresztnévét is), a könyv címét (a hosszabbakat rövidítve), de a kiadás helyét és idejét sohasem. Az is többször előfordul, hogy a szerzőt nem nevezi meg; nemkülönben az is, hogy a könyv fő- és alcíme közül csupán csak az alcímet említi. A könyvcímeket — néhány kivételével — JÖCHER, ZEDLER és PIERER Lexikonai, főleg pedig BRUNET híres Manuel-je és SZABÓ Károly Régi Magyar Könyvtára segítségével sikerült meghatározni. Az egyes szakaszokat a könnyebb áttekinthetés és hivatkozások céljából római számjegyekkel, a sorszámotlan részleteket pedig arabs sorszámokkal láttam el.

A katalogusban felsorolt 821 kötet könyv (köztük három kézirat) közül a RMK. I-ső kötetéhez tartozik, tehát magyar nyelvű 199, a II-ik és III-ikhoz együtt 74, összesen 273 kötet.¹ Ezek közül sem a RMK-ban, sem a SZTRIPSKY-féle Adalékokban nem fordulnak elő s így ma egy példányban sem ismeretesek a következők:

1. *Stephani Andrásii 3plex Philosophia.*²
2. *Oratio funebris in exequiis Mariae Drugeth.*³
3. *Articuli Posonienses pro Anno 1657.*⁴
4. *Iter Encomiasticum Seren. Princ. Georgyi Rakoczi.*⁵
5. *Responsio Johannis Szödlösi opposita disputationi Andreae Horvath.*⁶

¹ A RMK.-hoz tartozó kötetek dőlten vannak szedve.

² 2r. I. 20. — ³ 2r. I. 24. — ⁴ 2r. I. 43. — ⁵ 4r. II. 60. — ⁶ 4r. II. 68.

6. *Két halotti Predicatio Prinyi Gábor felett.*¹
7. *Hispaniai Vadászság.*²
8. *Julius Császárnak munkái magyarul.*³
9. *Aegidius L. Az igaz Szent Egyházról.*⁴
10. *Nap várása Kaszonyi Jánosé.*⁵
11. *Istenes elmékedések Vámosi Gergely által.*⁶

Erről a 11 könyvről egyedül és kizárólag e katalogusból van tudomásunk.

IV.

Lássuk most már a könyvtár későbbi sorsát. A RÁKÓCZI-könyvtár állománya a kollégiumba történt átszállítás (1658—1660.) után vagy beosztatott a többi könyvek közé, vagy pedig, a fejedelmi ház iránti hálából és tiszteletből, külön kezeltetett. Utóbbi föltevés a valószínűbb. Ez időtől aztán sorsa és története elválaszthatatlan a kollégiumi könyvtárétól.

A RÁKÓCZI-könyvtár könyvei 1660. és 1671. között, mikor a kollégium könyvtára újból rendeztetik, hátukon egy nagy latin betűből, egy római és egy arabs számjegyből (pl. D. V. 24.) álló jelzetet kapnak.⁷

Mikor II. RÁKÓCZI György özvegye, a róm. kath. vallásra 1661-ben visszatért BATHORY Zsófia 1671. okt. 20-án a kollégium tanárait és tanulóit Sárospatakról kiűzte, a könyvtár könyvei a várbeli jezsuiták birtokába jutottak, kivéve azokat, melyeket a tanárok: PÓSAHÁZI János és BUZINKAI Mihály, meg a tanulók magukkal vihettek Debreczenbe, majd onnan (1672.) Gyulafejérvárra. A Gyulafejérvárra költözött sárospataki iskola 1718. ápr. 20-án

¹ (Ezidőszerint csak az egyik, a Szikszai Fabriciusé ismeretes.) 4r. II. 82.

² 8r. XVII. 26.

³ 2r. X. 65.

⁴ 4r. XVI. 8.

⁵ 2r. IX. 28.

⁶ 8r. XVII. 25.

⁷ E rendezés idejéből fennmaradt s a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusával

egybekötött katalogustöredék szerint a könyvek az ABC betűivel jelzett *Theca*-kba voltak helyezve és pedig nagyság szerint. (Pl. *In Theca E. in folio, in quarto majori. In minori quarto, in octavo, in duodecimo.*) A MELANCHTON műveinek sarkán e korból a következő jelzet látható: E II 20. OECOLAMPADIUSÉN: F II 17.

Marosvásárhelyre menekült. Az ottani kollégium könyvtárában ma is látható 38 olyan könyv, melyek 1671-ig a sárospataki kollégiumi könyvtárai voltak.

A kollégium 1671-iki elüzetésekor került a jezsuiták birtokába I. RÁKÓCZI György Újtestámentoma s LORÁNTFY Zsuzsánna bibliája is, melyeknek címlapján ma is olvasható a jezsuiták 1677-iki bejegyzése.¹ A kollégiumi könyvtári könyvek zöme a jezsuiták birtokában maradt egészen 1682. okt. 12-ig, amikor is THÖKÖLY Imre Sárospatakot elfoglalta. S miután a ref. egyház-község és a kollégium ekkor helyzetetett vissza régi jogaiba (a vár 1683. szept. havában adatott át), a könyvtár állománya is bizonyosan ekkor adatott vissza a kollégiumnak.

Hogy a könyvtár 1671-iki elfoglalásakor s 1682-iki visszadásakor a könyvek átvétele leltár mellett történt-e, azt megállapítani nem tudjuk, mert jegyzék nem maradt fenn. Bizonyosra vehető, hogy mindkét izben minden jegyzék nélkül történt az átvétel.

1682-től tehát a könyvtár visszakerült — de nem a maga egészében — a kollégium birtokába s ott volt a kollégium másodszori elfoglalásáig, vagyis 1687. ápr. 24-ikéig.

Föltűnő, hogy a kollégiumi könyvek egy részét (74 kötetet) PALCSICS János sárospataki jezsuitafőnök már 1686. dec. 7-én «erőszakkal» (per vim) birtokába kerítette. E könyvek jegyzékében² 15 olyan nyomtatványt találtam, mely a RÁKÓCZI-könyvtár katalógusában is szerepel.

1687-től a kollégiumi könyvtár tehát ismét a sárospataki várbeli jezsuiták birtokába került s ott volt 1703. aug. 25-ig, amikor is II. RÁKÓCZI Ferenc tábornoka, OROSZ Pál Sárospatakot is elfoglalta s II. RÁKÓCZI F. a kollégiumot visszaadta a reformátusoknak, kik 1706. jan. 26-án a kollégium régebben birt vagyó-

¹ Előbbin: «Residentiae Societatis Jesu Patakini». (Múz. és Könyvt. Értesítő. 1912. 256. l.) Utóbbin: «Resid. Pataki. Soci. Jesu. 1677.» (Spataki Ref. Lapok. 1909. 434. l.)

² Kiadta SZINYEI Gerzson a Sárospataki Ref. Lapok 1909-iki évfolyamának 499—500. lapjain.

nának, így a könyvtárnak is, újból birtokába jutottak.¹ Hogy 1703-ban, illetőleg 1706-ban hány kötet könyvet kapott vissza a kollégium, nem tudjuk, mert leltár nem maradt ránk. Hogy az összes elvett könyveket nem kapta vissza a főiskola, azt kétséget kizárólag igazolja az, hogy dr. VISEGRÁDI János sátoraljauhelyi piaristarendi főgimnáziumi tanár 1909. nov. havában 120 kötet olyan könyvet talált az ottani házi könyvtárban (köztük LORÁNTFY Zsuzsánna sajátkezű följegyzéseivel ellátott bibliája; s öt kötet I. RÁKÓCZI György sajátkezű jegyzeteivel), amelyekről a sárospataki kollégium bejegyzései s könyvtári jelzései alapján teljes hitelességgel megállapította, hogy azok 1671. előtt a sárospataki főiskoláéi voltak.² Ezek a könyvek a sárospataki kollégiumnak első (1671.) és második (1687.) elüzetésekor a sárospataki jezsuiták birtokába jutottak s ott voltak a jezsuita rendnek 1773-ban történt feloszlataásáig. Ekkor a jezsuitáknak el kellett hagyniok Sárospatakot. Könyveiket a tokaji piaristáknak adták át, akiket 1789-ben Sátoraljauhelybe, az onnan 1786-ban II. József által kiüzött pálosok monostorába telepítettek le, ahol az átvett könyvek jó része mai napig őriztetik.

1703-tól kezdve békésebb idők következtek a sokat hánnyatott, pusztulásnak, züllésnek kitett s állományában igen megfogyott könyvtárra.

1726-ban, majd 1738-ban a könyvtárt újonnan rendezik, katalogust készítenek s az egyes kötetek címlapjára odairják a tulajdonos főiskola nevét (Liber Ill. Scholae S. Patakinae). A RÁKÓCZI-könyvtárhoz tartozott több, ma is meglevő könyvön a sárospataki kollégium nevének bejegyzése mellett az 1739-es évszám szerepel. Az 1738-ban megkezdett rendezés ugyanis még 1739-ben is tartott. Ekkor húzta át a könyvtárnok (BÁNYAI István) az egyes könyveken a jezsuiták 1677-iki bejegyzését. HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ Dr. VISEGRÁDI János: A kegyesrendiek sátoraljauhelyi házi könyvtárának ismertetése. Sátoraljauhely. 1910. 37—48. l. Mind a 120 könyv címét közli a bejegyzésekkel és könyvtári jelzetekkel együtt.

² A jezsuiták 1706. dec. havában köteleztettek a sárospataki főiskola könyveinek s egy harangnak visszaadására. Lásd: VISEGRÁDI id. m. 9—10. l.